

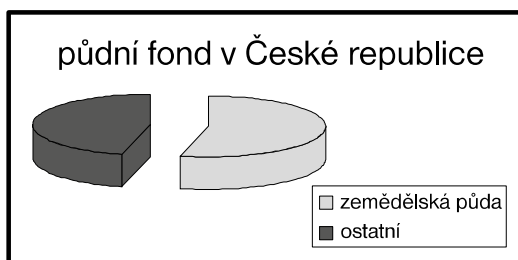
ETICKÉ SPOTŘEBITELSTVÍ - potraviny

Způsoby získávání (produkce) potravin se liší podle přístupu člověka k ostatním lidem, k životnímu prostředí, k hospodářským zvířatům a k přírodním zdrojům.

1) Konvenční (průmyslové) zemědělství

Okolo **tří čtvrtin potravin**, které lidé spotřebují na celém světě, produkuje **zemědělství**, zbytek pochází z rybolovu, lovu a sběru. Zemědělská plocha se rozkládá na 15,7 % veškerého zemského krytu¹.

V ČR zaujímá zemědělská půda přibližně 4,3 miliony ha, což je asi **polovina** (54 %) celkové rozlohy našeho státu. Převážnou část této plochy, 3 miliony ha (71 %) představuje orná půda. Na jednoho obyvatele republiky připadá 0,42 ha zemědělské půdy, z toho 0,30 ha půdy orné.

V zemědělské výrobě pracuje u nás přibližně 2,9 % všech pracujících a tento počet neustále klesá. Pěstujeme zejména obiloviny, které v současnosti zaujímají zhruba 1,6 mil. ha, z čehož velkou většinu (1,3 mil. ha) činí pšenice a ječmen².

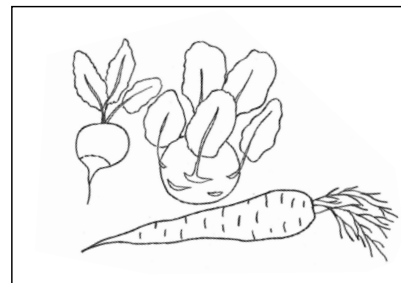
Vztah k půdě v konvenčním zemědělství

Průmyslové zemědělství znamená především **šlechtění nových výnosnějších odrůd zemědělských plodin, pěstování monokultur, masivní používání průmyslových (umělých) hnojiv, chemických prostředků na ochranu rostlin a mechanizace** (traktory, kombajny, mlátičky, secí stroje atd.). Díky tomu se zvyšují hektarové výnosy. **Právě na maximalizaci produkce je konvenční zemědělství zaměřeno především.**

Tento způsob zemědělství dokáže vyprodukovat velké množství potravin, má však **nepříznivý vliv na přírodu, životní prostředí a lidské zdraví:**

- Odhaduje se, že **pouze 50 %** průmyslových hnojiv je využito rostlinami³, zbytek je bez užitku vázán v půdě nebo vyplavován do podzemních a posléze i povrchových vod.

- Jen menší část chemických postřiků zasáhne škůdce, pro které jsou určeny, zbytek je rozptýlen do prostředí a negativně působí na všechny ostatní organismy.
- Část chemikálií zůstává uložena v potravinách a může později způsobovat zdravotní problémy.
- Upřednostňováním vysoce výnosných odrůd, dochází k zužování genofondu kulturních rostlin, to znamená, že některé odrůdy se přestávají pěstovat a postupně zanikají.
- Vysoce výnosné odrůdy jsou často méně odolné vůči různým chorobám a škůdcům a vyžadují proto větší množství chemického ošetření.
- Časté používání těžké mechanizace zhoršuje fyzikální vlastnosti půdy a způsobuje tzv. erozi (rozrušování půdy).
- Konvenční způsob zemědělství nevylučuje lidskou manipulaci s dědičným materiálem (DNA) pěstovaných plodin, které jsou pak označovány jako GMO - geneticky modifikované organismy. Takto upravené organismy sice mohou mít pro člověka užitečnější vlastnosti než organismy původní, avšak zároveň mohou představovat hrozbu do budoucna, protože neznáme veškeré jejich vlivy a dopady.

Vztah k chovaným zvířatům v konvenčním zemědělství

Hospodářská zvířata v konvenčním zemědělství jsou často chovaná **v uzavřených prostorech, bez možnosti výběhu** (např. v tzv. klecovém chovu se tísní několik slepic v jedné kleci bez možnosti protáhnout se, popelřit se, vytvářet si hnízdo a snášet do něj vejce atp.), což je pro ně stresující, protože **nemohou projevit své přirozené chování**. V podstatě přestávají být živými tvory a stávají se výrobní jednotkou.

Konvenční zemědělství v bodech:

- vysoká produkce potravin
- používání průmyslových (umělých) hnojiv
- používání chemických prostředků na ochranu rostlin před škůdci
- zvířata v klecových chovech bez možnosti výběhu a přirozeného kontaktu s okolními zvířaty
- na obalech nemá žádné zvláštní značení

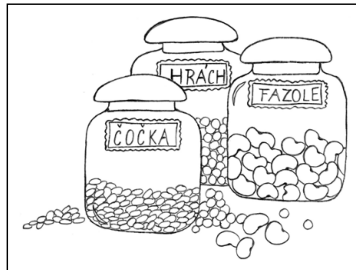
¹dle projektu Global Land Cover 2000 (In: Moldan, B.: Podmaněná planeta, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2009, s. 128-135)

²Internetové stránky ministerstva zemědělství: www.eagri.cz

³Moldan, B.: Podmaněná planeta, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2009, s.55-62

2) Ekologické zemědělství

Ekologické zemědělství je takový způsob hospodaření, který je **ohleduplný k přírodě, respektuje její koloběhy** a produkuje tzv. **biopotraviny**. Ministerstvo zemědělství definuje ekologické zemědělství jako „moderní formu

obhospodařování půdy bez používání chemických vstupů s nepříznivými dopady na životní prostředí, zdraví lidí a zdraví hospodářských zvířat.⁴

Hlavní prioritou ekologického zemědělství je **kvalita**

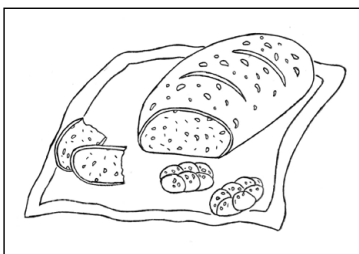
vyprodukovaných potravin, nikoliv jejich kvantita.

Dalšími zásadami ekologického zemědělství jsou:

- šetrný přístup k chovaným zvířatům
- citlivé zásahy do okolní krajiny
- šetření neobnovitelných zdrojů a upřednostňování zdrojů obnovitelných, recyklace surovin.

Ekologické zemědělství se řídí platnými národními i evropskými právními předpisy (především zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství, Nařízení Rady (EHS) č. 834/2007 o ekologickém zemědělství a prováděcí Nařízení Komise (EHS) č. 889/2008) a ekologičtí zemědělci opakovaně procházejí přísnými kontrolami jestli předepsané normy dodržují.

Počátky ekologického zemědělství se datují již do prvních desetiletí 20. století a byly spojeny s prvními negativními vlivy konvenčního zemědělství. Větší rozmach přišel v 70. letech v zemích Západní

Evropy a od té doby neustále pokračuje. Od roku 1994 je ekologické zemědělství součástí politiky Evropské unie. U nás se začaly první pokusy objevovat v 80. letech, ale skutečný rozvoj byl umožněn až po roce 1989. K 31. 12. 2009 bylo v ČR 2 689 ekologických zemědělců hospodařících na téměř 400 000 ha, což představuje 9,38 % z celkové obdělávané půdy v ČR⁵.

Přístup k půdě v ekologickém zemědělství

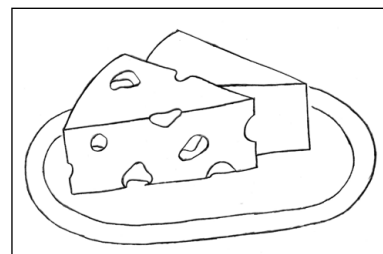
Základní přístup k půdě spočívá v zachování zdravé a kvalitní půdy:

- Hnojiva, která se používají k pěstování nesmí být umělá,

hnojení probíhá přirozenou cestou, s využitím tradičních postupů - *hnůj, kejda, sláma, kompost* nebo tzv. „zelené hnojení“, což znamená, že jsou rostliny zaorávány do půdy, aby ji obohatily a tím pohnoujily, *minerální hnojiva přírodního původu* jako např. surová draselná sůl, síran vápenatý, dolomit, přírodní měkký fosforit⁶. Rostliny mohou být proti škůdcům chráněny některými povolenými šetrnými chemickými přípravky. Nejedná se však v žádném případě o syntetické pesticidy.

- Ekologičtí farmáři se spoléhají především na tradiční metody zaměřené především na prevenci: *střídání plodin, volba vhodných plodin, sousedství určitých druhů, vhodná agrotechnika, mechanické ničení plevele, ruční sběr škůdců*.

Zdá se, jako by se tento způsob hospodaření vracel hluboko do minulosti. Ekologické zemědělství však neznamená slepý návrat k tradičním starým postupům - osvědčené znalosti a zkušenosti jsou propojovány s nejnovějšími technologickými a vědeckými poznatky.

Přístup k zvířatům v ekologickém zemědělství

Přístup k chovaným zvířatům se zásadně liší od přístupu konvenčního. Z chovu jsou **vyloučeny masové chlévy a klece**, aby měla zvířata zaručenou dostatečnou plochu k pobytu jak uvnitř, tak venku. Mají tedy **možnost volného pohybu** a jsou spolu **v přirozeném kontaktu**, takže mohou **uspokojovat své vrozené sociální, etologické** (chování zvířat) i **fyzilogické potřeby** (vnitřní procesy v organismu, např.: žízeň, hlad, vyměšování, dýchání). Zvířata takto chována jsou krmená ekologickou produkcí, nejlépe z místa, odkud pocházejí nebo certifikovanými krmivy, kde je zakázána genová manipulace či používání hormonů. I porážka zvířat musí splňovat určité standardy.

Produkty ekologického zemědělství na sobě mají značku „**BIO**“, což znamená, že vznik a zpracování biopotraviny bylo zkontrolováno a potvrzeno pověřenou kontrolní organizací. V České republice má značka podobu tzv. *biozebrů*:

V Evropské unii se pro bioprodukty, které byly vyrobeny v členských státech EU používá tzv. eurolist (je však možné používat spolu s ním další soukromá, regionální či národní

⁴Internetové stránky ministerstva zemědělství: www.eagri.cz

⁵Internetové stránky ministerstva zemědělství: www.eagri.cz

⁶Kotěra J., Valeška J., Ekologické zemědělství a biopotraviny, PRO-BIO LIGA ochrany spotřebitelů potravin a přátel ekologického zemědělství, Praha 2010, s. 10-11

loga a u nebalených a dovážených bioproduktů je uvádění loga dobrovolné):

Ekologické zemědělství v bodech:

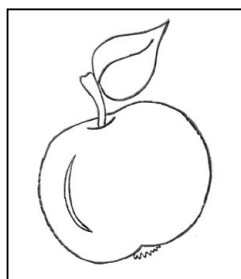
- hospodaření v souladu s přírodou
- spíše kvalita než kvantita
- používání přírodních hnojiv
- ochrana rostlin bez chemických prostředků
- ohledy na potřeby a životní pohodu chovaných zvířat
- značka „BIO“

Lokální potraviny

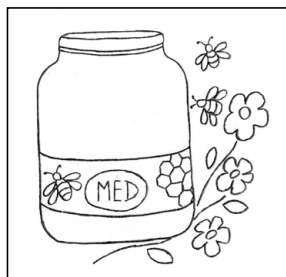
V dnešní době nalézáme na našich obchodních pultech velký výběr všech druhů potravin. Některé z nich jako např. pomeranče a banány k nám putují z dalekých krajů, například ze Španělska nebo Jižní Ameriky, neboť si je v našich zeměpisných podmínkách nemůžeme sami vypěstovat.

Některé se však v České republice pěstují odnepaměti – a přesto jsou k nám dováženy. Jedná se například o česnek z Číny, jablka z jižní Afriky a med a rozinky třeba až z jižní Ameriky. Tyto potraviny jsou převáženy tisíce kilometrů a zanechávají tak za sebou velkou ekologickou stopu v podobě do ovzduší vypuštěných emisí oxidu uhličitého (o ekologické stopě více na www.ekostopa.cz). Například čínský česnek k nám cestuje lodí a pak kamionem 21 000 km. Německý výzkumný ústav před několika lety vypočetl⁷, že jednotlivé ingredience obyčejného jahodového jogurtu najedou dohromady 8 000 km. Dokonce se může stát, že nákladní auta dopravují německá a nizozemská prasata přes střední Evropu a Alpy do Itálie, tam se z nich vyrobí šunka, která je odvezena zpět do obchodů v Německu a Nizozemí.

U nás pátrala po původu potravin v roce 2009 Petra Pospěchová z Hospodářských novin⁸. Zjistila, že týdenní nákup potravin v hodnotě 795,- Kč procestoval vzdálenost dlouhou 68 077 km. Jak již bylo řečeno, **doprava na stále větší vzdálenosti za sebou zanechává značné**

znečištění. Zvířatům, určeným na porážku, která se velmi často přepravují živá, hrozí zároveň, i přes povinná školení řidičů, nehumánní a stresující cesta.

Některé dovážené potraviny se musejí sklízet nezralé a dozrávají až během cesty nebo po chemickém ošetření v tzv. dozrávárnách (např. banány). To ovlivňuje jejich **čerstvost, vůni, chuť a také obsah vitamínů a živin.**

Proto je důležité zkoumat na obalech zemi původu, kterou musí mít povinně vyznačenou všechny potraviny a zemědělské produkty (Nařízení Rady ES č.510/2006) a snažit se vybírat potraviny z naší lokální produkce, nebo alespoň jejich nejbližší alternativy.

Důležité by také mělo být konzumovat sezónní produkty v době jejich sklizně – konzumovat sezónní potraviny je pro lidské tělo zdravé, jsou čerstvé a mají v sobě hodně vitamínů, zároveň se ušetří energie za skladování, chlazení a dopravu.

Ministerstvo zemědělství uděluje kvalitním potravinám od českých a moravských výrobců národní značku „**KLASA**“.

Na českých výrobcích se uvádějí různá loga organizací značící, že se jedná o „**český výrobek**“. Jejich snahou je upozornit na české výrobky a podpořit tak jejich prodej.

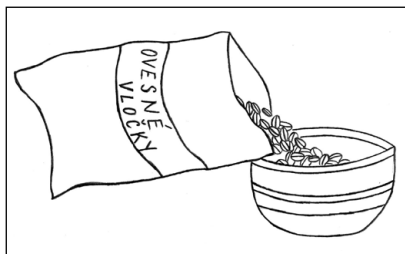
Kvalitním výrobkům z českých regionů jsou udělovány certifikované regionální značky (koordinuje Asociace regionálních značek). V současné době existuje 14 regionálních značek. Regionální značka zaručuje vedle jejich kvality a šetrnosti k přírodě především původ a vazbu na určité výjimečné území. Jedním z regionů, který tuto značku vlastní je například Polabí.

S myšlenkou lokálních produktů potravin pracují také farmářské trhy, které v poslední době zaznamenaly velkou oblibu a které zaručují nákup čerstvých potravin přímo od výrobců a sblížují tak spotřebitele s jejich místními zemědělci. Podobnou možnost skýtá také bedýnkový prodej, kdy si zákazník předplatí určitý objem či hmotnost sezónního ovoce a zeleniny, které má zemědělec právě k dispozici a který si

⁷Brožová, Ž., Kaspříková, L., Čerstvé potraviny na dosah: Založte si s přáteli bioklub, Hnutí DUHA, 2008, s. 8

⁸Kolektiv autorů, Jak žít dobře, zdravě a ekologicky šetrně, Arnika 2010, s. 20-21

pak každý týden vyzvedává na předem stanoveném odběrném místě (adresář farmářů najdete např. na www.bedynky.cz nebo www.nalok.cz) či domluvený přímý odběr od farmáře.

Lokální potraviny v bodech:

- podstatně kratší doprava - nižší znečištění životního prostředí
- podpora místních, lokálních výrobců a zpracovatelů, většinou z místních zdrojů
- uchovaná čerstvost, vůně, chuť, vitamíny a živiny (zdravější, kvalitnější)
- kvalitní české výrobky mohou být označeny logem značkou „KLASA“
- kvalitní výrobky z českých regionů nesou certifikát regionální značky

3) Fair Trade (spravedlivý obchod)

Fair Trade je alternativní obchodní partnerství založené na pevně daných pravidlech, kterými se musí řídit jak výrobce, tak i obchodník. V překladu znamená spravedlivý obchod a jeho cílem je podpora výrobců – pěstitelů a řemeslníků - **v chudých rozvojových zemích Afriky, jihovýchodní Asie a Latinské Ameriky**. Zdejší drobní výrobci a rolníci jsou často placeni jen zlomkem toho, co by jim za práci mělo náležet. Spravedlivý obchod dbá na to, aby producent, vývozce a konečný prodejce byli v rovném postavení a spravedlivě se dělili o zisk. Zaručuje tedy **spravedlivé obchodní podmínky** pro zapojené výrobce, dále klade důraz na **dodržování základních norem pracovního práva** (standards Mezinárodního úřadu práce OSN) a také na **ochranu životního prostředí**. Existence spravedlivého obchodu zároveň upozorňuje na problémy výroby v rozvojových zemích a zvyšuje o nich obecné povědomí.

Fair Trade výrobky jsou především *káva, čaj, kakao, čokoláda, třtinový cukr, banány, sušené ovoce, ořechy, ovocné šťávy, rýže* a další potraviny. V České republice je nejoblíbenější káva, čaj a čokoláda⁹.

Ochranná známka Fair Trade znamená, že producent dostal za svou práci spravedlivou odměnu, že nebyly k práci zneužity děti a že část zisku byla použita na financování místního rozvojového projektu (např. výstavba školy nebo zdroje pitné vody).

Na obrázku je logo největšího evropského dovozce Fair Trade výrobků, německé společnosti GEPA

Výrobci zapojení do systému Fair Trade často hospodáří dle zásad ekologického zemědělství, jejich výrobky tak mohou nést zároveň také značku bio.

Na některých výrobcích v ČR můžete najít logo společnosti Rapunzel, která spojuje zásady Fair Trade a ekologického zemědělství.

Fair Trade (Spravedlivý obchod) v bodech:

- zákaz nucené dětské práce
- ochrana životního prostředí
- dobré pracovní podmínky, zajištěna základní mzda
- příspěvek na rozvoj místní společnosti (školy, pitná voda, ...)
- značka „Fair Trade“

Zdroje:

Brožová, Ž., Kaspříková, L., Čerstvé potraviny na dosah: Založte si s přáteli bioklub, Hnutí DUHA, 2008

Kolektiv autorů, Průvodce etického spotřebitele, Česká veganská asociace ve spolupráci se Svobodou zvířat, 2008

Kolektiv autorů, Jak žít dobře, zdravě a ekologicky šetrně, Arnika, 2010 (volné přepracování knihy Resource Kit on Sustainable Consumption and Production vydané v roce 2009 v UNEP – Programu OSN pro životní prostředí)

Kotěra J., Valeška J., Ekologické zemědělství a biopotraviny, PRO-BIO LIGA ochrany spotřebitelů potravin a přátel ekologického zemědělství, Praha 2010

Moldan B., Podmaněná planeta, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2009

Internetové zdroje:

Ministerstvo zemědělství: www.eagri.cz

Ministerstvo životního prostředí: www.mzp.cz

Nevládní organizace NaZemi – společnost pro Fair Trade: www.fairtrade.cz

Asociace pro Fair Trade: www.fairtrade-asociace.cz

O regionálních značkách: <http://www.regionalni-znacky.cz/>

Občanské sdružení Ekodomov: www.ekodomov.cz

⁹Podle Asociace pro Fair Trade: www.fairtrade-asociace.cz